

33. Винокур І.С. Черняхівська культура: витоки і доля... – С.289.
34. Вернер И. К происхождению и распространению антов и склавинов // СА. – 1972. – №4. – С.102-115.
35. Там же.
36. Терпиловский Р.В. Ранние славяне Подесенья III–V вв. – К., 1984. – С.73-86.

Резюме

В статье анализируются взаимоотношения между славянскими и германскими племенами в I пол. I тыс. н.э. Развенчивается “готская теория” происхождения черняховской культуры.

Одержано 11 квітня 2005 р.

УДК 903.3(477.43/44)

A.Ф.Гуцал

ЖИТЛО НА ПОДІЛЛІ У Х–VI ст. ДО Н.Е.

У статті дається характеристика жителів, які побутували на території Середнього Подністров'я протягом Х–VI ст. до н.е. Виділяються наземні будівлі, напівземлянки та землянки. Підкреслюється теза про давні місцеві традиції подільського домобудування і його спільність з типами і прийомами зведення жителів на сусідніх територіях.

Ключові слова: ранній залізний вік, Середнє Подністров'я, домобудування.

У вивченні старожитностей епохи раннього залізного віку в районі середньої течії Дністра у другій половині ХХ ст. сталися істотні зміни. Археологічними експедиціями, організованими науковими центрами Києва, Москви, Ленінграда, Львова, Кам'янця-Подільського та інших міст було виконано великий об'єм робіт, які дали можливість з'ясувати чимало питань, що стосуються матеріальної культури місцевих племен Х–VI ст. до н.е. В тому числі зібрано важливі відомості про характер житлових споруд.

За весь період окрім поховань пам'яток досліджено близько 2-х десятків поселень: Бакота¹, Велика Слобода², Галиця³, Долиняни⁴, Дністровка⁵, Залісся⁶, Івано-Пусте⁷, Комарів⁸, Лука-Брублівецька⁹, Ленківці¹⁰, Макарівка¹¹, Нагоряни¹², Непоротово¹³, Оселівка¹⁴, Сокіл¹⁵, Селище¹⁶,

Сухостав¹⁷ і городищ: Григорівка¹⁸, Рудківці¹⁹, на яких виявлено більше сотні жител. На жаль, не всі результати розкопок опубліковано, але ті матеріали, які знайшли відображення в літературі, дозволяють зробити деякі узагальнення з цього приводу. Уникаючи надмірної деталізації, дріб'язкового членування, коли ледь не кожне житло може становити окремий тип, варіант чи підварант, візьмемо до уваги лише одну ознаку – глибину залягання в материкову.

На території Середнього Подністров'я житлові споруди представлено трьома типами: наземні, напівземлянки, землянки. Чітких критеріїв для їх розрізнення немає. Одна і та ж будівля в одному випадку може бути зарахована до напівземлянки, в іншому – до землянки. Здається, що доцільно ті споруди, які заглиблені не більше ніж на 0,2 метра, відносити до наземних, ті, які на 0,2–1 м – до напівземлянок і зверх 1 м – до землянок. Зрозуміло, що такий поділ досить умовний, проте він дає хоч якісь відправні точки.

Наземні споруди відкриті на більшості досліджених пунктів, а на окремих (Рудківці, Бакота, Непоротово) – вони переважають. Для них, як правило, використовувався дерев'яний каркас, глина, а іноді, для укріплення основи стін, навіть каміння.

Класичним прикладом такої будівлі може бути житло №1 із селища в Іване-Пусте. Воно прямокутне в плані, розмірами 6,3x4,1 м. За залишками вугілля від круглих стовпів в діаметром до 18 см та іншими деталями О.Д.Ганіна простежила його конструкцію. Споруда мала сплетені із лози і обмазані з обох боків товстим шаром глини стіни, які підтримувались стовпами, вкопаними в ґрунт на 10–15 см. Зсередини стіни були побілені, підлога замощена тонким шаром глини і загладжена. Овальної форми піч (75x65 см) стояла безпосередньо на підлозі. Від неї уцілів чешир' і частина склепіння заввишки 10–15 см, яке було виготовлене із пруття, обліпленого глиною. Піч прикрашав глиняний карниз. Під однією із стінок на долівці виявлено рештки відкритого вогнища²⁰.

На Рудковецькому городищі відкрито наземну споруду №1, що складалась з двох камер. Житло являло собою скупчення глиняної обмазки, яка залягла на місці стін і вказувала на їх напрямок. Воно мало розміри 8x5 м. Внутрішня перегородка ділила його на дві частини. Під північною стіною західної половини споруди знаходилась пічка розмірами 1x0,7 м, складена з каміння. В її конструкцію входили плити заввишки 3–8 см, поставлені на торець впритул або з заходом одна за одну (Рис.1-І).

У залишках будівлі №15 в Непоротово добре збереглись сліди дерев'яних конструкцій. Вони представлені ровами, що залишилися від перегородки деревини. Тут простежено цілу систему балок, очевидно від стелі і

стін, які в певному порядку, пересікаючись в ряді місць, перекривали площеу всієї споруди розмірами 14x8 м. Встановлено, що колоди, які становили основу стелі, розміщені на різній відстані. З країв двох бічних стоярін в межах двох прогонів відстань між ними становила 1,5–2 м, а у центральній частині вона скорочувалась до 0,4 м. Сама ж товщина балок була від 0,15 до 0,3 м. Поперечні балки складалися з двох частин, які посередині приміщення наближались або ж заходили кінцями одна за одну. Зрозуміло, що такий спосіб стикування вимагав додаткової опори, на яку могли б лягти кінці з'єднаних балок. На плані видно, що така деталь була передбачена. Ровик від неї знаходився дещо збоку від стику. Мабуть, це пояснюється тим, що падаючи при пожежі підтримуюча балка частково змістилась. Вся конструкція спиралася на стовпи, розміщені рядами, ями від яких завглибшки 0,3–0,6 м розчищено на площі будівлі. Всього Л.І.Крушельницькою нараховано не менше 28 ровиків²¹. Це показує, що деревина широко використовувалась у житлобудуванні. Не виключено та-кож, що окремі будинки могли бути навіть повністю із дерева, але тільки в силу поганої збереженості воно не фіксується.

Напівземлянки від наземних споруд відрізняються хіба що більшою заглиблістю в материк. Це непогано ілюструє житло №2 із Рудковець з довжиною сторін 7,7x5,5 м, втоплене в материк на 0,8 м. Східна стінка будівлі, в зв'язку з нахилом площауки, заглиблена лише на 0,25 м і була укріплена дрібним камінням, шар якого завтовшки 0,25 м простежено на всій її довжині. Всередині було два вогнища на кам'яній основі. Одне – у південно-західному куті, друге – близче до центра. У північно-східному кутку розміщувалась глинобитна піч грушевидної в плані форми (1,25x1,7 м), вирізана в матерiku і повернута устям у житло. Пічка мала куполовидне завершення, яке обвалилось. Черінь помітно понижувався до устя, по боках якого стояло кілька кам'яних плит, які і складали горло печі (Рис.1-II). Таке облаштування пічного входу у Рудківцях не єдине. І взагалі, можна думати, що воно типове для того часу²².

Житла типу землянок відомі у Дністровці, Селищі, Сухоставі. Землянка №4 у Дністровці мала овальну форму (5,2x3,3 м) загальною площею до 18 м². На думку Г.І.Смирнової, споруда складалася із двох частин: власне землянки, яка була впущена в ґрунт на 1,45 м, і тамбура, рівень долівки якого був вище майже на 1 м. У тамбур вело кілька материкових сходинок. З південного заходу на підлозі житла знаходилось вогнище (0,75x1 м). Після одного із розливів Дністра будівля була затоплена, але життя у ній поновилось уже на новому горизонті, який за рахунок намулу піднявся на 0,8 м, тобто зрівнявся з тамбуром. Цікаво, що в таких обставинах нове вогнище розводилося на тому ж місці, де знаходилося старе²³.

Існували й глибокі будівлі – на повний людський ріст. Одна із чотирьох землянок у Сухоставі, досліджених І.К.Свешніковим, заглиблена більш ніж на 2 м. Довжина її сторін 3,3x2,2 м. У одному з кутів була куполовидна піч, вирізана у материковому моноліті і повернута отвором у житло²⁴.

Як бачимо, із опалювальних об'єктів у житлах, як правило, були одна чи навіть дві печі або вогнища, або у комбінації і перші, і другі одночасно (Рис.1-ІІІ). Серед пічок переважають глинобитні. За формою в плані вони грушевидні, овальні і круглі. Перші два варіанти добре представлени на Рудковецькому городищі.

Грушевидні печі досягають в довжину близько 2 м, у ширину – 1–1,2 м. Вони поступово звужуються у бік устя до 0,2–0,3 м. Устя в окремих випадках понижується.

Круглі і овальні печі в діаметрі не перевищують 1,5 м, але здебільшого вкладаються в межі 1–1,2 м. Зрідка основу печі складали спеціальні підвищення. У житлі №1 у Дністровці за рахунок такої конструкції пічка піднімалась на 0,15 м над рівнем долівки²⁵. Щось подібне зафіксоване у житлі №2 у Долинянах²⁶.

Черінь печей споруджувався із плоских каменів, іноді каменів і черепків битого посуду, які обмазувалися глинаю завтовшки 1–3 см. Деякі печі функціонували тривалий час, тоді черінь неодноразово ремонтувався і складався вже з двох-трьох шарів, як це встановлено у Рудківцях. Купольні завершення не збереглися. Про їх наявність говорять лише завали обмазки і невисокі бортики деінде.

Окремі із великих пічок, як вважають спеціалісти, могли використовуватися з виробничою метою: для випалювання посуду чи в металургійному виробництві. Про це опосередковано можуть свідчити знахідки предметів поряд з черенем на поселенні в Іване-Пусте, які мають відношення до гончарного ремесла. Це уламки бракованого глиняного посуду, глиняні котушки, які служили прокладками між горщиками під час випалювання, та покришки з отворами-продухами. О.Д.Ганіна вважає цю піч гончарською²⁷. Така гіпотеза заслуговує на увагу. Адже поки що спеціальні гончарні горни скіфського часу на Поділлі невідомі.

Кам'яні печі, які набули масового поширення у ранньослов'янські часи, не були характерні для початку епохи заліза. Проте доводиться визнати, що і тоді опалювальні споруди із каменя були знані. З літератури маємо відомості про сім із них, відкритих у с.Бакота, В.Слобода²⁸, Галиця²⁹, Долиняни³⁰, Нагоряни³¹, Рудківці. Такі печі складались переважно із кам'яних плит. І.Г.Шовкопляс зазначав, що піч у житлі №2 із Нагорян досягала в ширину майже 1 м (про довжину, через часткову руйнацію, говорити не приходиться). Її стінки зроблені із плоских кам'яних плиток,

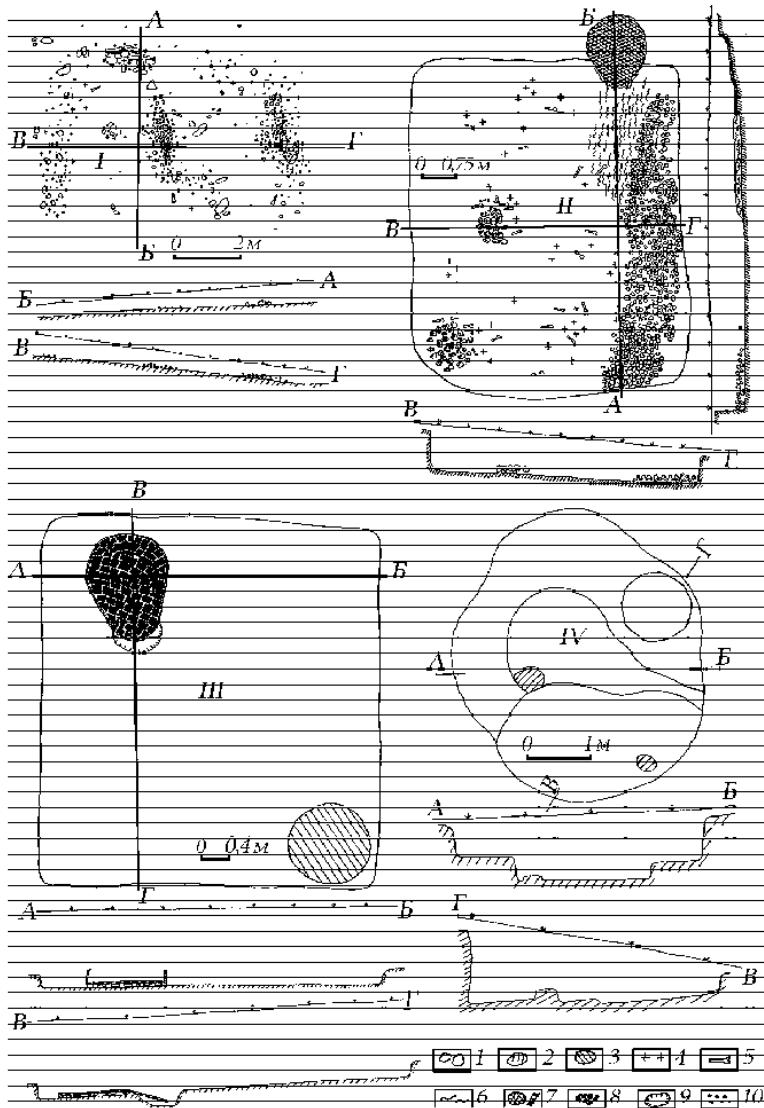

Рис. 1. Плани житлових споруд з Рудковець:

I – житло №1, II – житло №2, III – житло №10, IV – житло №25;
 1 – каміння, 2 – кам’яна основа вогнища, 3 – вогнища на ґрунті, 4 – кераміка,
 5 – кістки, 6 – попіл, 7 – дерев’яні стінки печі, 8 – дерев’яний глинняний,
 9 – яма, 10 – глиняна обмазка.

черінь – з каміння, повернутого догори рівними сторонами і добре приставленого та заглибленим у землю так, щоб не виступало вище підлоги³². У інших випадках черінь міг бути земляним або глиняним.

Кам'яні печі чорнолісько-скіфської епохи на Середньому Дністрі не є регіональною особливістю. Вони присутні на висоцьких³³, бондарихінських³⁴, гава-голіградських³⁵, середньодніпровських³⁶ старожитностях і, очевидно, беруть свій початок з вогнищ доби бронзи, у яких борти висотою 30–35 см складалися із оброблених каменів³⁷. Це говорить про те, що традиція використання таких теплоносіїв не переривалась протягом кількох тисячоліть – від часів бронзи до ранніх слов'ян.

У приміщенні піч розташовувалась в кутку, під однією із стінок або в центрі. З метою більш раціонального використання внутрішнього простору, як це видно на прикладі Рудковець, Сухостава, її могли винести за межі житла. Нерідко невід'ємним атрибутом пічки була яма, споруджена перед устям з утилітарною метою. Вона створювала певні зручності під час розведення вогню, була місцем вигрібання попелу тощо. Ще однією деталлю, яку важко вловити під час дослідження печей, є так звані нависи. Сліди одного із них простежено у Іван-Пусте³⁸.

Печам належала головна функція в обігріванні приміщення та у приготуванні їжі. Вогнищам приділялось менше уваги. І в цьому розумінні вони зaimали другорядне місце. Іноді у них теж була основа, що складалась з каміння, замазаного глиною, але частіше їх просто розводили на долівці.

Є чимало жител (особливо в Непоротово), які не мали обігрівальних споруд. Очевидно, їх заміняли переносні пристрой, використання яких широко практикувалось у первісному суспільстві, а також вогнища і печі, збудовані за межами будинків. В самих житлах і поряд з ними розташовувались допоміжні господарчі будівлі і ями різного призначення.

Визначити конфігурацію жител досить непросто. З часу занепаду життя у них пройшло не менше 25 століть. Знаходячись під відкритим небом, в складних топографічних умовах, на прибережних терасах, схилах балок, пагорбів, які постійно розмивалися, осуvalись, контури будівель втрачались, ставали менш виразними, кути округлялися. Тому за результатами розкопок не завжди вдається правильно відтворити їх зовнішній вигляд. Та все ж таки можна сказати, що із зазначеної вище кількості жител встановлено первісну форму майже 60. Із них близько 40 прямокутні і майже 20 овальні або круглі. На одних пам'ятках переважають перші, на інших – другі. Є поселення (Рудківці, Нагоряни, Сухостав), де відкрито практично лише прямокутні будівлі, є і такі (Долиняни, Дністровка, Селище), де домінують округлі. У Непоротово це співвідношення майже врівноважується.

Як з'ясовується, пигання форми житла може стати предметом серйозних наукових обговорень. В першу чергу, це стосується округлих об'єктів, які С.А.Скорий вважає чужими для домобудівничих традицій племен українського лісостепу і пов'язує їх з скіфським етносом, який, просунувшись із степової зони, поступово освоював більш північні землі³⁹. Г.І.Смирнова провела аналіз даного типу споруд з межиріччя Південно-го Бугу і Дністра (Долиняни, Дністровка, Немирів). Результати дослідження не дали їй підстав безапеляційно прийняти точку зору С.А.Скорого. Але і пояснення причинам появи у скіфській час круглих жител у середньодністровському лісостепу вона теж не знаходить. Передскіфські округли будівлі, як пише дослідниця, не мають прямого відношення до скіфських житлових комплексів⁴⁰.

Кожна із тез приховує своє раціональне зерно. Середнє Подніпров'я, зазнавши сильної скіфізації, цілком могло сприйняти круглі землянки, занесені скіфами. На Дністрі, де вплив скіфської культури був слабкішим, округлі будівлі не обов'язково з'явились внаслідок дії якогось одного фактору. Не варто відкидати і механізм еволюційних змін, коли чорноліські округлі споруди шляхом певних модернізацій стали напівземлянками, відомими, наприклад, за Долинянським поселенням, і не слід ігнорувати вплив скіфського округлого житла, який йшов зі сходу.

Тут доречно звернутись ще до одного прикладу. В ряді випадків за житла служили звичайні господарські ями. Їх могли розширяти або об'єднувати в одну яму кілька розташованих поряд. Такими були три ями в Рудківцях, які шляхом ліквідації перемичок між ними перетворилися на землянку (№25) круглу в плані, з площею 4,3х3,8 м, глибиною 1,2 м. На дні її було два вогнища, долівка нерівна, що викликано різними глибинами господарських ям (Рис.1-IV). Судячи з усього, таке імпровізоване житло було збудоване поспішно. Не відчувається і довготривалість перебування мешканців у ньому. Чи не пов'язана його поява саме з приходом сюди скіфських завойовників у середині VII ст. до н.е.⁴¹, які спорудили його швидкоруч, згідно своїх уявлень та звичок, скориставшись готовими ямами.

Разом з тим, зазначимо, що округлі будівлі відомі в Європі здавна. Вони трапляються в епоху бронзи та раннього заліза⁴². Простежити, який тип житла переважав на Середньому Дністрі протягом X–VI ст. до н.е., зараз не вдається. Зауважимо лише, що ніби намічається тенденція, за якою у X–IX ст. до н.е. більше споруджували наземних будівель, у VIII–VII ст. до н.е. всі три типи використовувались приблизно на рівних, у VII–VI ст. до н.е. більш вживаними стали заглиблені споруди. Але через постійні уточнення хронології розкопаних поселень дане спостереження не є абсолютноним.

Всі типи житлових споруд мають глибоке коріння у місцевих культурах, починаючи з енеоліту. Це стосується і типів жител, і будівельних матеріалів. Якщо звернемось до трипільського будівельного ремесла, то знайдемо все те, чим характеризується домобудівнича справа у перші століття епохи заліза. Там зустрічаються наземні і заглиблені одно і двокамерні будинки стовпової конструкції, в тому числі навіть господарські ями, пристосовані під житло, ті ж самі печі і вогнища⁴³. Таку ж ситуацію спостерігаємо і у бронзовому віці, коли одночасно побутують різні форми й типи жител та опалювальних споруд⁴⁴.

Якщо ж вести мову про характер домобудування в часи освоєння зализа у сусідів-подністровців, то ми змушені констатувати фактично ту саму картину. На заході – голіградські племена⁴⁵, на сході – чорнолісці та їх нащадки⁴⁶ дотримувалися тих же правил і канонів. Житлобудування у культурі Козія-Сахарна за своїми основними параметрами та конструкцією опалювальних об'єктів загалом повторює середньодністровське⁴⁷. М.Т.Кашуба відзначає, що у Карпато-Дунайському регіоні основні прийоми домобудування, типи опалювальних споруд були спільними для багатьох гальштатських культур⁴⁸. Така спільність підтверджується і матеріалами Подільського Подністров'я, що не дивно. Адже однаковий рівень соціально-економічного розвитку, тісні культурні і політичні зв'язки зумовлювали високий ступінь контактів між племінними об'єднаннями і забезпечували інтенсивний обмін досвідом.

Примітки

1. Гудал А.Ф. Бакота: доба ранньозалізного віку // Хмельниччина. Роки становлення та поступу. – Хмельницький: Доля, 1997. – С.154-156.
2. Малеев Ю.Н. Поселения передскіфского часу Велика Слобідка на Кам'янеччині // Матеріали IX Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський, 1995. – С.97-98.
3. Гудал А.Ф. Нові пам'ятки раннього залізного віку в Середньому Подністров'ї // Археологія. – К., 1979. – Вип.31. – С.74.
4. Смирнова Г.И. Поселение скифского времени у села Долиняны в Днестровском Правобережье // АСГЭ. – Л., 1978. – №19. – С.29-35; Її ж. Новые данные о поселении у с.Долиняны (по материалам раскопок 1977-1978 гг.) // АСГЭ. – 1981. – №.22. – С.40-60; Її ж. Скифское поселение у с.Долиняны (раскопки "У Тока") // Древние памятники культуры на территории СССР. – Л., 1986. – С.37-42; Її ж. О работах на раннескифском поселении у с.Долиняны в 1985 и 1987 гг // АСГЭ. – 1998. – №33. – С.33-47.
5. Смирнова Г.И. Закрытые предскифские комплексы у с.Днестровка-Лука // Древние памятники культуры на территории СССР. – Л., 1982. – С.39-40; Її ж. О формировании позднечернолесской культуры на Среднем Днестре. По материалам

- поселения Днестровка-Лука // АСГЭ. – Л., 1984. – №25. – С.43-58; ІІ ж. Поселение у с.Днестровка – пам'ятник чернолесской культуры на Днестре. // АСГЭ. – Л., 1985. – №26. – С.5-27; ІІ ж. Последний сезон работ на чернолесском поселении Днестровка-Лука и вопросы хронологии позднего чернолесья // АСГЭ. – Л., 1986. – №27. – С.8-25.
6. Ганіна О.Д. Поселення ранньоскіфської доби поблизу с. Залісся // Археологія. – 1984. – №47. – С.68-77.
 7. Ганіна О.Д. Поселення скіфського часу в селі Іване-Пусте // Археологія. – 1965. – Т.XIX. – С.106-116.
 8. Ковпаниченко Г.Т. Поселение передскифского времени у с.Комаров на Днестре // Скифы, хазары, славяне и Русь. Тезисы докладов. – Санкт-Петербург, 1998. – С.33-34.
 9. Шовкопляс І.Г. Середньодністровська експедиція 1949–1951 рр. // Археологічні пам'ятки УРСР. – К., 1956. – Т.6. – С.29-34.
 10. Мелюкова А.И. Памятники скифского времени Лесостепного Среднего Поднестровья // МИА. – 1958. – №64. – С.12.
 11. Малеев Ю.Н., Прищепа Б.А., Бондарчук В.А. Раскопки в Хмельницкой и Черновицкой областях // АО. – М., 1987. – С.363.
 12. Шовкопляс І.Г. Поселення ранньоскіфського часу на Середньому Дністрі // Археологія. – К., 1954. – Т.IX. – С.96-105.
 13. Крушельницька Л.І. Чорноліська культура Середнього Подністров'я. – Львів, 1998. – С.1-207.
 14. Никитина Г.Ф. Землянка скифского времени у с.Оселивка Черновицкой области // СА. – 1979. – №3. – С.241-249.
 15. Вакуленко Л.В., Приходнюк О.М. Славянские поселения I тыс. н.е. у с.Сокол на Среднем Днестре. – К., 1984. – Рис.3.
 16. Мелюкова А.И. Памятники скифского времени на Среднем Днестре // КСИИМК. – 1953. – №51. – С.68-71.
 17. Свешников І.К. Поселення раннього скіфського часу біля с.Сухостав Тернопільської області // Археологія. – К., 1957. – С.106-114.
 18. Артамонов М.И. Археологические исследования в Южной Подолии в 1952–1953 гг. // КСИИМК. – 1955. – №59. – С.113-115.
 19. Гудал А.Ф. Рудковецьке городище і перший похід скіфів у Придністровський лісостеп // Давні і середньовічні історія України (історико-археологічний збірник). – Кам'янець-Подільський, 2000. – С.76.
 20. Ганіна О.Д. Поселення скіфського часу... – С.106-107.
 21. Крушельницька Л.І. Чорноліська культура... – С.91. – Рис.52.
 22. Мелюкова А.И. Раскопки поселений VIII–VII вв. до н.е. у с.Сахарна // АО. – М., 1980. – С.392.
 23. Смирнова Г.И. Поселение у с.Днестровка – пам'ятник... – С.10.
 24. Свешников І.К. Поселення раннього скіфського... – С.108.

25. Смирнова Г.И. Закрытые предскифские комплексы... – С.39
26. Смирнова Г.И. Новые данные о поселении... – С.40. – Рис.2.
27. Ганіна О.Д. Поселення скіфського часу... – С.110-111.
28. Малеев Ю.Н. Поселения передскіфського часу... – С.97.
29. Гудал А.Ф. Нові пам'ятки раннього... – С.74.
30. Смирнова Г.И. Поселение скифского времени... – С.29.
31. Шовкопляс І.Г. Поселення ранньоскіфського часу... – С.100.
32. Там же. – С.100. – Рис.4.
33. Крушельницька Л.І. Поселения висоцької культури // Археологія. – К., 1965. – №13. – С.34.
34. Мелюкова А.И. Культуры предскифского периода в лесостепной зоне// Археология СССР. Степи европейской части СССР в скифо-сарматское время. – М., 1989. – С.28.
35. Крушельницька Л. Племена культуры фракийского гальштата // Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (энеолит, бронза и раннее железо). – К., 1990. – С.124.
36. Ковпаненко Г.Т. Раскопки Трахтемировского городища // Археологические исследования на Украине в 1967 г. – К., 1968. – С.108.
37. Березанская С.С. Средний период бронзового века в Северной Украине. – К., 1972. – С.49.
38. Ганіна О.Д. Поселення скіфського часу... – С.107.
39. Скорый С.А. К вопросу о скифском этнокультурном компоненте на поселениях лесостепного Правобережья // Древности. – Харьков, 1996. – С.8-14.
40. Смирнова Г.И. Грунтовые постройки округлой формы в лесостепном междуречье Южного Буга и Днестра в раннескифское время: местные строительные традиции или новации // Давня і середньої чиа історія України (історико-археологічний збірник). – Кам'янець-Подільський, 2000. – С.80-92.
41. Гудал А.Ф. Рудковецьке городище... – С.69-79.
42. Монгайт А.Л. Археология Западной Европы. Бронзовый и железный века. – М., 1974. – С.141; Балагури Э.А. Культуры среднего периода эпохи бронзы Закарпатья // Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья. – К., 1990. – С.93-96.
43. Збенович В.Г. Ранний этап трипольской культуры на территории Украины. – К., 1980. – С.21-43.
44. Березанская С.С. Северная Украина в эпоху бронзы. – К., 1982. – С.106-112.
45. Свешников И.К. Пам'ятки голіградського типу на західному Поділлі // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – К., 1964. – Вип.5. – С.44; Смирнова Г.И. Поселение Магала – памятник древнефракийской культуры в Прикарпатье (вторая половина XIII – середина VII в. до н.е.) // Древние фракийцы в Северном Причерноморье / МИА. – 1969. – №150. – С.10-13.

46. Тереножкин А.И. Передскифский период на Днепровском Правобережье. – К., 1961. – С.37-39; Покровская Е.Ф. Предскифское поселение у с.Жаботин // СА. – 1973. – №4. – С.169-173.
47. Кащуба М.Т. Раннее железо в лесостепи между Днестром и Сиретом (культура Козия-Сахарна) // Stratum plus. – 2000. – №3. – С.260-266.
48. Там же. – С.269.

Резюме

В статье дается характеристика жилищ, которые существовали на территории Среднего Поднестровья на протяжении X–VI вв. до н.э. Выделяются наземные жилища, полуземлянки и землянки. Подчеркивается тезис о древних местных традициях подольского жилищного строительства и его общности с типами и приемами сооружения жилищ на соседних территориях.

Одержано 4 квітня 2005 р.

УДК 903(477)

I.I.Заець

ВИТОКИ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

У статті характеризуються пам'ятки давнього кам'яного віку на Україні, розповідається про зміни, які відбувалися з людиною протягом палеоліту.

Ключові слова: палеоліт, духовна культура.

На протязі останніх років автор даної публікації опрацював численну наукову та науково-популярну літературу з проблеми витоків духовної культури українського народу. Поштовхом для вивчення цієї виключно важливої проблеми є понад тридцятилітнє дослідження Трипільської культури на території історичного Поділля. Їх результати підсумовано у численних наукових працях, в тому числі і в двох монографіях¹.

Безпосередня участь у міжнародних конференціях з проблеми Трипільської культури на базі відомих поселень-гіантів на Черкащині (Тальянки, Майданецьке), а також у роботі Першого Міжнародного конгресу “Трипільська цивілізація”, який відбувся у м.Києві 7–11 жовтня 2004 року, переконливо засвідчили, що прямі витоки духовної культури українського народа сягають епохи енеоліту і, зокрема, Трипільської культури².